

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

O.T.Tursunov, F.R.Holboev Qashqadaryo viloyatining aholi zich joylashgan hududlarida tarqalgan <i>Rodentia</i> turkumi vakillarining ekologik holati.....	117
B.M.Sheraliyev, D.E.Urmonova, O.S.Azamov <i>Cottus spinulosus</i> kessler, 1872 (Teleostei: Cottidae) populyatsiyalari orasidagi genetik farqlanish	120
F.N.Xabibullayev, M.M.Yunusov Farg'ona vodiysida turli xil genotipdagi asalariardan to'plangan asalning kimyoviy tarkibi	125
U.I.Obidjanov Biologiya o'qitish metodikasi kursi «Hayvonlar» bo'limi" infuzoriya-tufelka" mavzusi bo'yicha laboratoriya ishlarini takomillashtirish	129

GEOGRAFIYA

B.B.Eshquvvatov O'rta Zarafshon konussimon yoyilma landshaft komplekslari.....	133
Y.Karimov, Q.Yarashev Sirdaryo viloyatida tuproq sho'rli sizoq suvlari sathi va minerallashuvio'zgarishini o'rganish usullari	139
R.T.Pirnazarov To'g'onli ko'llar va ularning genezisi haqida.....	144

ILMIY AXBOROT

M.M.Xolmatova Talabalarda gigiyenik madaniyatini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari.....	150
R.R.Mamatov Gerta Myuller asarlarining badiiy xususiyatlari	156
R.U.Abdullazizova Boshlang'ich sinf o'quvchilarida olam rangli-lisoniy manzarasini shakllantirishning samaradorligi	156
R.U.Abdullazizova Boshlang'ich sinf o'quvchilarida olam rangli-lisoniy manzarasini shakllantirishning samaradorligi	159
A.A.Mirzayev Ibn Arabiyning tasavvufiy-irfoniy qarashlarida "Vahdat ul-vujud" konsepsiyasi tahlili	163
L.K.Karshibayeva, H.E.Egamqulov Sirdaryo viloyatining demografik vaziyati va uning geografik jihatlari.....	166
A.A.Yo'ldoshev O'zbekistonda ta'lim-tarbiya sohasidagi islohotlar strategiyasi.....	171
S.Kunduzaliyeva Dars jarayonlarida mediyata'limdan foydalanishning ahamiyati	174
N.R.Eshchanova Nafs tarbiyasida tasavvuf ilmining ahamiyati	178
M.B.Radjabova O'zbekistonda turar-joy masalasining tarixiy-huquqiy asoslari va davlat tomonidan tartibga solinish asoslari	182
S.Isroiljonov, V.A.Karimov Talabalarni jismoniy salomatlik ahvolini darajasi	186
D.I.Umirzakova Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining tolerantlik tafakkurini "Yumshoq ko'nikmalar" asosida rivojlantirish mazmuni	190
K.N.Murodov Sport kurashida sportchilarining kuch chidamliligini rivojlantirish va musobaqa faoliyati samaradorligini oshirish texnologiyasi	196
Q.Sh.Omonov, N.A.Abdullayeva Oziq-ovqat mahsulotlarini kishi sog'ligiga ta'siri aks etgan maqollarning lingvomadaniy tahlili	203
Sh.N.Nurova Ibn Sino ta'limotida inson masalasi va insoniy xislatlar to'g'risida	206
Z.N.Usmonov Sog'lom bo'lish uchun och qolish	209

DARS JARAYONLARIDA MEDIATA'LIMDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI
ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕДИАОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ УРОКА
THE IMPORTANCE OF USE OF MEDIA EDUCATION IN THE LESSON PROCESS

Kunduzaliyeva Sofiya¹

¹Kunduzaliyeva Sofiya

— Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti, Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi kafedrasida tadqiqotchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi va unda o'tkazilayotgan islohotlar hamda media ta'limning o'ziga xos xususiyatlari hamda dars jarayonlarida media ta'limdan foydalanishning ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Аннотация

В данной статье рассматриваются система образования в Республике Узбекистан и ее реформы, а также особенности медиаобразования и важность использования медиаобразования в учебном процессе.

Abstract

This article discusses the education system in the Republic of Uzbekistan and its reforms, as well as the features of media education and the importance of using media education in the educational process.

Kalit so'zlar: media, ta'lim, mediata'lim, pedagogika, ta'lim tizimi, fan, integratsiya, innovatsiya, islohot, dars, jarayon, maktab.

Ключевые слова: медиа, образование, медиаобразование, педагогика, образовательная система, наука, интеграция, инновации, реформа, урок, процесс, школа.

Key words: media, education, media education, pedagogy, educational system, science, integration, innovations, reform, lesson, process, school.

KIRISH

Ijtimoiy institut sifatida maktab va oilaga qo'yilgan ayblovlarini adolatli deb bo'lmaydi, aynan ular maktab o'quvchilari xatti-harakatlarining yomonlashuviga kuchli tendentsiya uchun javobgardirlar. Chunki bu salbiy hodisa subyektiv omillarga (o'qituvchi yoki oilaga) asoslanmagan. Ota-ona ta'lim bilan shug'ullanishni istamaydi, lekin obyektiv sabablar (ota-onalar va o'qituvchilar bugungi kunda qanday ta'lim berishni bilishmaydi va buni o'nlab yillar va asrlar ilgari bo'lgan tarzda qilishga harakat qilishadi).

Shu sababli, zamonaviy odam uchun axborotni idrok etish, audiovizual tasvirlarning ma'nolarini to'g'ri tushunish va buning natijasida axborot oqimlarini yanada malakali va erkin boshqarish va ularni boshqarish qobiliyatiga bo'lgan ehtiyoj aniq. Bularning barchasi media ta'lim berishi mumkin. Uning resurslari Yevropada va butun dunyoda uzoq vaqtdan beri qo'llanilgan va O'zbekistonda yaqinda uni ishlab chiqish va ta'lim jarayoniga joriy etish zarurligi haqida gapira boshladilar.

Asosiy muammo - tarqoqlik va media-ta'limning turli tarmoqlariga qo'shilishdagi qiyinchiliklar. Buning ortida, katta darajada, ommaviy kommunikatsiyaning yagona umume'tirof etilgan nazariyasi yo'qligi yotadi (turli falsafiy maktablarda o'rta va past darajadagi ko'plab nazariyalar mavjud). O'zbekistonda media-ta'limning har bir turi boshqa ta'lim usullaridan ancha orqada. Ommaviy kommunikatsiyalar doirasidagi har bir sohaning katta yoki kamroq mazmuniligi haqida gapirish mumkin.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tadqiqot maqsadi media-ta'lim muammolarini, zamonaviy ta'lim jarayoniga media ta'limni joriy etishning mumkin bo'lgan yo'llarini o'rganishdan iborat.

Media ta'lim (media ta'lim) barcha turdagi ommaviy axborot vositalari (bosma va grafik, ovoz, ekran va boshqalar) va turli texnologiyalar bilan bog'liq; bu odamlarga o'z jamiyatlarida ommaviy kommunikatsiya qanday qo'llanilishini tushunishga, boshqa odamlar bilan muloqotda ommaviy

axborot vositalaridan foydalanish qobiliyatini egallashga imkon beradi; odamga quyidagi bilimlarni beradi:

- 1) media matnlarni tahlil qilish, tanqidiy tushunish va yaratish;
- 2) ommaviy axborot vositalari matnlarining manbalarini, ularning siyosiy, ijtimoiy, tijorat va/yoki madaniy manfaatlarini, kontekstini aniqlash;
- 3) ommaviy axborot vositalari tomonidan tarqatilayotgan ommaviy axborot vositalari matnlari va qadriyatlarini sharhlash;
- 4) o'z media matnlarini yaratish va tarqatish va ularga qiziqqan auditoriyani jalb qilish uchun tegishli ommaviy axborot vositalarini tanlash;
- 5) idrok etish va ishlab chiqarish uchun ommaviy axborot vositalaridan erkin foydalanish imkoniyatini olish. Media ta'lim dunyodagi har qanday mamlakat fuqarosining so'z erkinligi va axborot olish huquqiga bo'lgan asosiy huquqlarining bir qismi bo'lib, demokratiyani qo'llab-quvvatlash vositasidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Media ta'lim barcha shtatlarning milliy o'quv dasturlariga, qo'shimcha, norasmiy va "umrbo'yi" ta'lim tizimiga joriy etish uchun tavsiya etiladi. Ushbu ta'rif Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti tomonidan kiritilgan.

Garchi "media ta'limi" atamasi uni "media ta'limi" dan ajratish uchun ishlatilgan bo'lsa-da, farq doktrinar, sun'iy va ushbu o'rganish/o'rganish jarayonini tushunish uchun ahamiyatsiz ko'rinadi. Mediasavodxonlik "savodxonlik"ning murakkab natijasini nazarda tutadi. Bu noaniq va chalkash atama va zaif ta'rif. Men "media ta'limi" atamasini afzal ko'raman (K. Tayner.);

- media-ta'lim - har qanday o'quv intizomiga mos keladigan integrallashgan, fanlararo yondashuv;

- mediasavodxonlik ma'lum bir sohada to'liq qobiliyat/kompetentlikni anglatadi;

- ommaviy axborot vositalarini o'rganish

- mustaqil fan, uning mavzusi ommaviy axborot vositalari va ular bilan bog'liq barcha ma'nolar (Suzanna Ko'zbekka);

- media ta'lim - asosan ommaviy axborot vositalariga yanada keng qamrovli ta'lim yondashuvi;

mediasavodxonlik - vizual kodlarga asosan alifbo tartibida yondashuv;

ommaviy axborot vositalarini o'rganish texnik, siyosiy, ijtimoiy, ta'lim yoki boshqa turli maqsadlar uchun ommaviy axborot vositalari haqidagi bilimlar bilan bog'liq (Migel Reis Torres);

- mediata'lim - media (media tadqiqotlari) va mediasavodxonlikni o'rganishni ham o'z ichiga oladi (N. Rijix, I Chelysheva,);

Shunday qilib, mutaxassislarning batafsil javoblarida umumiy pozitsiyalarni topish mumkin. Misol uchun, juda katta ekspertlar guruhi (va mening fikrimcha, mutlaqo asosli) mediasavodxonlik media-ta'lim natijasidir, deb hisoblaydi. Shu bilan birga, "media ta'lim", "media savodxonligi" va "media tadqiqotlari" (media tadqiqotlari) atamalarining mohiyatini chalkashtirib yuborish ham mavjud.

Shu ma'noda media-pedagog L.Masterman savolga eng batafsil javob berishga harakat qildi. "Oxirgi o'n yilliklar davomida media-ta'lim, media ta'lim va mediasavodxonlik atamalari Shimoliy Amerika, Buyuk Britaniya va Avstraliyadagi media-pedagoglar tomonidan deyarli bir-birining o'rnida ishlatilgan.

B.Duncan, L.Masterman va I.Rozerning o'rganilgan maqolalari asosida quyidagi farqlar aniqlandi.

Keling, bugungi kunda media-ta'lim mazmuni qanday ekanligini ko'rib chiqaylik.

Zamonaviy pedagogikada media-ta'lim mazmunining ta'rifi hali ham ancha beqaror va o'zgaruvchan. Bu, bir tomondan, ommaviy axborot vositalari va maktab o'rtasidagi o'zaro ta'sir muammosining ko'p qirraliligi bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, ommaviy axborot vositalarining o'zining ijtimoiy institut sifatida ko'p funksiyaliligi bilan bog'liq. Bugungi kunda mediata'lim mazmunini amalda talqin qilish ko'p jihatdan o'qituvchining maktab o'quvchilari bilan mashg'ulotlar tashkil etishda turli ommaviy axborot vositalaridan (matbaa, radio, kino, televidenie va boshqalar) foydalangan holda o'z oldiga qanday aniq vazifalarni qo'yishiga bog'liq. Ushbu aniq vazifalarga qarab, ommaviy axborot vositalari va kommunikatsiyalarni ko'rish mumkin

* axborotni yaratish va uzatishning texnik vositalari (texnologik yondashuv);

- * an'anaviy san'at asarlarini ko'rsatish usuli (estetik yondashuv);
- * turli belgi tizimlarini birlashtirgan aloqa usuli (kommunikativ yondashuv);
- * ijtimoiy-siyosiy hayot voqealarini tanqidiy tushunish uchun axborot olish vositalari (ijtimoiy yondashuv);
- * assotsiativ, obrazli, vizual fikrlashni rivojlantirishga yordam beradigan o'quv materiali (kognitiv yondashuv);
- * ijodiy qobiliyat va qobiliyatlarni rivojlantirish usuli (ijodiy yondashuv).

Media-ta'lim tizimini yaratishga yondashuvlarning xilma-xilligi va pedagogikaning ushbu yo'nalishining ko'p qirraliligi, ushbu sohadagi amerikalik mutaxassis Ketlin Taynerning majoziy taqqoslashiga ko'ra, ko'plab o'qituvchilar amaliy media ta'lim bilan shug'ullanishlariga olib keladi. ko'pincha uning bir jihati bilan chegaralanib, mashhur hind ertakidagi ko'rlarga o'xshab ketadi, ular fil qanday ko'rinishga ega, degan savolga javob berib, uning alohida qismlarini his qilgan va tasvirlagan, yaxlit tasavvurga ega ekanligiga ishonch hosil qilgan.

G'arbiy Yevropa va o'zbek tillarida mavjud dasturlar va o'quv qo'llanmalarini tahlil qilish media ta'lim mazmunida bir nechta asosiy bloklarni ajratib ko'rsatishga imkon beradi. Ulardan birinchisi jamiyatda axborot uzatishdir. Bunga quyidagilar kiradi:

- 1) aloqa tushunchasi;
- 2) belgilar tizimlari tushunchasi va axborotni taqdim etish usullari;
- 3) axborot uzatish tarixi;
- 4) ommaviy kommunikatsiya va uning shakllari.

Ikkinchi blok ommaviy kommunikatsiyaning tuzilishini ko'rib chiqadi. U alohida ommaviy axborot vositalari va ularning xususiyatlarini (gazeta va jurnallar, fotografiya, radio va ovoz yozish, kino, televidenie) o'rganishni o'z ichiga oladi. Kontentning uchinchi bloki ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy faoliyati masalalarini qamrab oladi. Bunga quyidagilar kiradi:

- 1) ommaviy axborotni nazorat qilish;
- 2) ommaviy kommunikatsiyalarni moliyalashtirish;
- 3) ommaviy axborotni qabul qilish va uning ta'siri.

Yuqoridagi tematik bloklar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- * talabalarga ommaviy axborot vositalarining tarixi, tuzilishi va nazariyasi haqida bilim olish;
- * ommaviy axborot vositalari matnlarida mavjud bo'lgan ma'lumotlarni idrok etish ko'nikmalari va ko'nikmalarini shakllantirish;
- * ommaviy axborot vositalari materiallari bo'yicha ijodiy amaliy ko'nikma va malakalarni rivojlantirish.

Hozirgi talaba butunlay boshqa axborot-kommunikatsiya muhitida yashashi kerak; unga moslashish va axborotni himoya qilish mexanizmlari boshqacha bo'ladi.

Eslatib o'tamiz, media-ta'lim maqsadlarini eng samarali amalga oshirish uchun quyidagi shartlarni hisobga olish kerak:

- axborotning universalligi tamoyilini amalga oshirish (rivojlangan ommaviy kommunikatsiya tilining mavjudligi);
- axborot kanalini tanlash erkinligi;
- qabul qiluvchilarning axborot oldidagi tengligi.

Bunda o'qituvchi va talaba o'rtasida nafaqat to'laqonli muloqot yuzaga keladi, balki o'qituvchi, talaba va ommaviy axborot vositalari uch tomonlama muloqotga kirishganda, axborot bilan ishlashning yangi turi amalga oshiriladi. Bu ta'lim uchun (doimiy omil boshqa bironing fikrini inobatga olgan holda, ommaviy axborot vositalarida mavjud bo'lgan aniq yoki yashirin shaklda kiritiladi), insonning qadriyat yo'nalishlarini shakllantirish uchun alohida ahamiyatga ega. Bu holda tanqidiy fikrlash asoslarini shakllantirish hukm va argumentatsiyaning mustaqilligiga asoslanadi va ma'lumotni tushunish va sharhlash, majoziy fikrlashni (ham estetik, ham estetik bo'lmagan) o'zlashtirishga qaratilgan harakatni tavsiflaydi. Ideal holda, natija har qanday shaklda shaxsning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishdir: og'zaki taqdimotlardan ma'lumotlar bazalarida, veb-saytlarda mustaqil ishlashgacha,

Jamiyat taraqqiyoti ta'lim oldiga yangi talablarni qo'yadi. Bir tomondan, uning mazmuni o'zgarimoqda, ikkinchi tomondan, turli o'quv qo'llanmalarida taqdim etilgan barcha sinfdan tashqari ma'lumotlar va tushunchalarning xilma-xilligini yagona bilim tizimiga bog'lash imkonini beradigan

sifat jihatidan yangi o'qitish usullariga ehtiyoj bor. Shuni unutmasligimiz kerakki, ta'lim tizimi ham yangidan yaratilishi kerak, chunki yetmish yildan ortiq vaqt davomida shakllangan qadriyat yo'nalishlari faol ravishda qayta ko'rib chiqilmoqda.

XULOSA

Yangi bilimlar, faktlar, tushunchalar, yondashuvlar oqimi to'xtovsiz o'sib bormoqda va ommaviy aloqa kanallari (televidenie, radio, kino, ommaviy bosma, kompyuter axborot tarmoqlari) orqali olingan axborotdan foydalanish muammosi ham paydo bo'ladi. Ko'pincha o'smirlar uchun "mustaqil" ma'lumot manbasining fikri (do'stlar, tasodifiy tanishlar, teleboshlovchilar, gazeta va jurnallardagi maqolalar mualliflari) maktab taklif qiladigan voqealar nuqtayi nazaridan ancha obro'li. Axborot televideniyesi dasturidagi diktorning bir tiyinlik romani yoki hissiy sharhi talabning qarashlari va qadriyatlarini shakllantirishda katta rol o'ynashi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Fedorov AV. Pedagogika universiteti talabalarining media kompetentsiyasini va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. - Monografiya. - M.: MOO WFP UNESCO "Axborot hamma uchun", 2017. - 616 b.
2. Fedorov A.V. Ommaviy axborot vositalari ta'limi: tarix, nazariya va uslublar. Monografiya. - Rostov-na-Donu: TsVVR, 2021. - 708 p.
3. Usov Y.N. Ekran san'ati olamida. O'rta maktab o'quvchilari uchun darslik. - M.: SvR-Argus, 2021. - 224 p.
4. «Media ta'lim» jurnali. - M.: MOO WFP UNESCO "Axborot hamma uchun", 2008. - 130 b.
5. Tsybalenko S. B., Sharikov A. V., Shcheglova S. N. Axborot olamida o'zbek o'smirlari. - M.: UNICEF - Yunpress, 1998. - 44 b. - S. 16.
6. Sharikov A. V. Media ta'limi: jahon va mahalliy tajriba. - M.: NII SOiUK APN SSSR, 1990. - 65 b. - P. 3.
7. Sobkin V. S. "Televideniya va ta'lim: 1980-90-yillardagi sotsiologik tadqiqotlar tajribasi // Ta'lim va axborot madaniyati. Sotsiologik jihatlar. Ta'lim sotsiologiyasi ma'lumotlari" V jild. VII son. / Ed. V. S. Sobkina. - M.: O'zbekiston Ta'lim akademiyasining Ta'lim sotsiologiyasi markazi, 2000. - 462 p. - S.50-52.
8. "Vikipediya" bepul ensiklopediyasi - Kirish rejimi: <http://ru.wikipedia.org>;
9. Xanti-Mansiysk avtonom okrugining axborot-ta'lim portali -YUGRA / Media ta'lim bo'limi. - Kirish rejimi: <http://6hm.eduhmao.ru>
10. Birinchi kanalning rasmiy sayti / yangiliklar bo'limi. - kirish rejimi: <http://www.1tv.ru/news/social/187311>
11. Gudilina S.I. Estetik ta'limni rivojlantirish istiqbollari - kirish rejimi: <http://www.mediaeducation.ru/publ>